

Guió detallat per a la visita d'Empúries – Cicles Mitjà i Superior de Primària
--

Els continguts es plantegen a partir d'incògnites presentades als alumnes i de les seves respostes i hipòtesis. Sempre a partir de la lectura feta del conte d'en Màrius. El conte pretén contextualitzar i donar sentit a l'espai que es visita.

Les excavacions oficials van començar l'any 1908 i encara duren a hores d'ara. Queden tres quartes parts del recinte per excavar. La feina la fan els arqueòlegs amb ajut d'estudiants d'arqueologia, sobretot a l'estiu.

Accedim a les ruïnes d'Empúries pel límit entre la Neàpolis i la ciutat romana. Ens dirigim a l'explanada del museu, on se'ls comenta que antigament fou un convent de l'orde dels servites fundat el 1606. En aquest espai es desenvolupa un joc de cronologia amb l'alumnat on s'intenta situar en el temps el personatge-guia de la visita, en Màrius. La visita va seguint el conte d'aquest personatge intentant recrear un dia en la vida quotidiana de la població d'Empúries en el segle I dC.

Màrius és un nom romà que encara s'utilitza avui. Safo i Semònides són noms grecs. El conte ens situa en un moment en què la ciutat es troba ja molt romanitzada; gairebé tothom parla llatí, però la família d'en Màrius conserva encara molts costums grecs.

La casa d'En Màrius era una *taberna* (comparable a una botiga) al costat del carrer principal. A baix hi havia la botiga i al pis de dalt la vivenda.

Podem identificar la botiga que donava al carrer, i la rebotiga. Al pis de dalt també devia haver-hi dues cambres i prou. El fet que en Màrius fos fill únic li permetia el petit luxe de tenir una habitació solament per a ell.

La part de baix de la casa era de pedra; a partir d'un metre aproximadament era de calç i sorra, i el terra del primer pis era de fusta. Tenia teulat amb teules. El terra de la botiga era de terra premsada, amb estores per sobre.

En Màrius és un noi de deu anys, que es considera romà, tot i que segueix molts costums grecs que li imposen els seus pares. Com que els costums grecs i romans eren molt iguals a totes les zones on s'havien assentat i tenim molts de documents que ho expliquen, és fàcil de saber com podia ser la seva vida quotidiana. Direm també que en Màrius és un noi a qui agradava escriure però que és difícil en aquella època fer un "diari" ja que els papirs eren molt cars. Avui és més fàcil i val la pena aprofitar-ho.

En Màrius s'ha d'aixecar abans de la sortida del sol, igual que quasi tothom. I el primer és, com ara, rentar-se i vestir-se. Per vestir-se es posa només una túnica damunt la roba interior. Podem fer una comparació amb les hores que ens aixequem avui en dia i com vestim. En ser una família modesta no disposa d'aigua corrent.

La major part de l'aigua disponible és de la pluja. Algunes cases tenen cisterna pròpia. Però molts, com en Màrius, han d'anar a buscar aigua a la cisterna del *macellum*, que, per sort, és molt a prop. Hi va no només a buscar la que ell necessita, sinó la que creuen que farà falta a la casa durant tot el dia, tot i que tenen molta cura de no malgastar-la. N'ha d'omplir diverses gerres.

A l'hora d'esmorzar segueixen el costum grec de menjar pa sucat amb vi aigualit. També unes figues seques. Aquest esmorzar grec és molt habitual. Normalment la gent esmorza pa, formatge, fruits secs, olives, mel...

En Màrius, com el nois i noies d'avui, ha d'anar a escola, a cal *literattor*, a la ciutat romana. Té un dia de festa de cada set perquè ja s'ha instaurat la setmana. De vegades el *literattor* fa anar els seus alumnes a la *palestra*, a practicar exercicis atlètics i de lluita. Fins als set anys la seva mare se n'ha encarregat personalment de la seva educació. Avui en Tiberi, un noi de família més rica, el ve a buscar per anar a escola.

La mare atén la *taberna* i el pare treballa a la factoria de salaons que fa poc que han obert. La màxima autoritat a casa és la del *paterfamilias* que té una cadira especial amb respall, anomenada *thronos*, i que té potestat fins i tot sobre les vides dels membres de la família. En Màrius passa per la factoria a demanar permís per dinar a la *taberna* del costat de cal *literattor* i després jugar una mica amb en Tiberi i altres amics. El pare li diu que sí però que no faci tard a la tarda perquè volen anar a visitar l'avi, que està molt malalt.

Al seu pare, el treball, li paguen amb productes de la factoria, i també moltes vegades amb sal. I no és pas l'únic; d'aquí ve la paraula "salari". Semònidès considera que té molta sort amb aquesta feina, perquè en fa negoci a la seva *taberna*, on ven aquests productes.

Camí de la *palestra* van seguint les muralles exteriors. Les muralles són defensives, però en èpoques que no hi ha guerra serveixen per marcar els límits de la ciutat i per evitar que hi entrin bestioles. Donen la volta al recinte de les dues ciutats, excepte per la banda de mar.

Hi ha una considerable diferència entre les muralles gregues, fetes amb pedres molt grosses, anomenades ciclòpies, i les romanes que són fetes amb una base de pedra i un acabament de morter, molt més fort que el de les cases, pel qual motiu s'ha conservat.

La *palestra* és un espai on s'hi desenvolupa una part de les activitats de l'escola. Hi fan exercicis esportius i de lluita. Consideren que és molt important que els nois es preparin per a ser forts per quan vagin a l'exèrcit. A la *palestra* els nois hi van nus o amb roba interior.

A la *palestra* només hi van els nois. Les noies continuen la seva formació amb les mares, a casa. Aprenen les tasques domèstiques i, de vegades, també a llegir, escriure i comptar.

Els grecs tenen la figura del *pedotriba*, que seria com un professor d'educació física. Considerarem que a les Empúries del segle I dC han conservat aquest ofici.

La *palestra*, i l'amfiteatre que queda un xic més enllà, són fora de muralles perquè és època de pau i també perquè no s'hi viu en aquests edificis. A més l'interior de les muralles ja és molt ple, i sovint hi ve gent de fora de la ciutat als espectacles de circ. A diferència de la cultura grega, en

aquests espais públics s'hi desenvolupen espectacles d'oci (en la cultura grega són més de caràcter religiós).

A la ciutat s'hi accedeix a través de les vies romanes, camins empedrats fets a consciència i molt cuidats. La porta suposa la comunicació d'aquestes vies amb un dels carrers principals, el *Cardo maximus*.

El dia que intentem recrear, fora muralles, s'està incinerant un mort romà. El fet que hi hagi més o menys gent depèn de la importància social del difunt. És habitual, en l'època, la incineració al costat de la via romana, a l'exterior de les

muralles, tot i que els descendents grecs prefereixen l'enterrament.

Abans d'entrar els fem buscar un signe fàl·lic a la muralla, un penis en erecció. Consideren que dona sort i prosperitat a la ciutat. Aquí es pot incidir en la diferència del tractament de la sexualitat en l'època romana i en l'actual.

En acabar l'activitat a l'escola, en Màrius va a dinar a una *thermopolia*. El dinar és també un menjar poc consistent. En aquest cas menja més a l'estil romà: pa, formatge, olives i figues.

El fet de menjar a casa no és massa habitual. No tenen gaire costum de cuinar a les cases pel perill d'incendi. A més la taverna on dina en Màrius és d'uns parents seus, i ja s'entenen amb el seu pare sobre el pagament del menjar del nen. Ho arreglen amb sal o salaons.

A l'entrada de la ciutat, en el carrer principal per anar al Fòrum, hi ha gran quantitat de *tabernae*. En una d'aquestes reben les classes del *litterator*: llegir, escriure i comptar. L'escola és un lloc molt

humil, amb bancs per seure, sense respallers. Fan servir unes fustes encerades per a escriure-hi a manera de llibreta. Han de memoritzar moltes coses i qualsevol falta de disciplina és severament castigada.

La presència de columnes al *cardo maximus* no ens ha de sorprendre. Els carrers principals solien tenir les "voreres" sota cobert i les columnes ho aguanten. El carrer principal porta cap el fòrum que és el lloc de trobada de la ciutat i on fer negocis. Després de dinar, però, els grans van a fer la migdiada o descansen, i els nens aprofiten per anar-hi a jugar.

En el fòrum hi trobem els edificis principals de la ciutat: els temples més importants (el Temple Capitolí, per exemple), els llocs oficials i públics com la Basílica (Jutjats i Notaries) o la Cúria (Ajuntament). I també les *tabernae* més luxoses, perquè és on van els personatges poderosos i adinerats de la ciutat. Podem veure la seva qualitat per la seva mida més gran i també per alguns mosaics que decoren el terra.

En aquests moments s'està fent una intervenció arqueològica en el Fòrum i el més probable és que no hi puguem entrar.

Camí de les domus passem pel costat de les termes, la darrera ínsula excavada. Encara que no es pot fer una visita interior, aprofitarem per contemplar-ne el recinte i parlar de la importància que els romans donaven al fet d'anar-hi, pel cap baix, un cop a la setmana. Farem notar alguns dels costums que evidencien el sexisme de l'època i detalls de cura personal i d'higiene que entren en contradicció amb usos actuals.

En Tiberi, l'amic d'en Màrius, viu en una *domus* molt gran i luxosa situada en la ciutat romana. El seu pare és comerciant de vi i oli, productes bàsics per als grecs i els romans. Avui és dia d'activitat comercial perquè s'espera de fa hores l'arribada d'un vaixell carregat de mercaderies.

La seva casa tan gran i la gran quantitat d'esclaus, demostra el seu poder econòmic. Moltes vegades en Tiberi i la Gal·la, la seva germana, tenen professors particulars. Aquests luxes es poden contrastar amb els del món actual.

A primera hora de la tarda l'Antoní, el pare de Tiberi, és a les termes, on, a més de banyar-se, continua fent negocis i reunint-se amb gent influent.

La seva família es completa amb la mare, Júlia, que rarament surt de casa. Allà també hi viuen oncles i altres familiars de l'Antoní.

En Màrius vol anar a la casa de Tiberi perquè està una mica "enamorat" de la Gal·la, tot i que ho dissimula perquè tots els seus amics se n'haurien rigut. Els nens normalment no es barregen amb les nenes. De fet, la Gal·la tampoc no li fa gens de cas. En Màrius, però, també visita en Tiberi sempre que pot per a embadalir-se amb els luxes de la *domus* del seu amic.

La família d'en Tiberi no veu gens bé que el seu fill es barregi amb altres nens de classes més modestes. Alguna vegada han fet fora en Màrius de la casa, sobretot quan hi ha el pare.

L'arribada d'un vaixell és sempre un esdeveniment. En aquest cas porta mercaderies de *Massalia* (Marsella). Prop de Marsella hi ha un centre ceramista importantíssim i els vaixells hi comercien. Porten ceràmica i la venen i s'emporten àmfores amb vi i oli de la zona per a vendre-la al lloc d'origen. Els vaixells hi fan negoci, si no tenen mala sort amb els pirates o bé troben mal temps quan són al cap de Creus.

Els nois tenen interès a anar-hi perquè els vaixells també solen portar joguines o atuells decoratius. En canvi no és ben vist que les dones casades vagin soles als llocs i per això la Júlia no hi va. La Safo, per la seva condició modesta, té una mica més de sort en aquest sentit.

Els nois baixen corrent cap al port aprofitant que els carrers de la ciutat estan ben empedrats, com les vies, amb voreres per als vianants. Són força diferents dels de la ciutat grega.

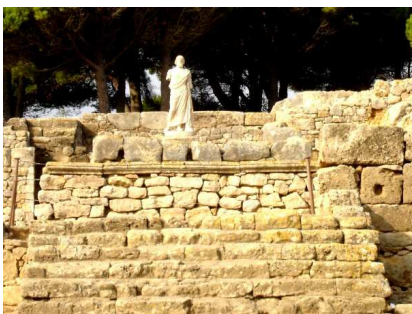
La Neàpolis té un urbanisme més descurat i caòtic. A la ciutat romana està tot urbanitzat seguint unes normes molt estrictes.

La zona del port també està en obres. Al costat hi ha el museu on s'exposa l'estàtua autèntica d'Asclepi. La novetat del seu retorn a Empúries fa aconsellable anar-lo a veure.

L'Agora és on es troba el mercat. Aquest segurament aprofita els porxos del *stoà*. Si hi ha moltes parades, ocupen tota la plaça.

En Tiberi baixa ràpidament cap el port, mentre que en Màrius no ho pot fer, perquè recorda les recomanacions del seu pare dient-li que torni aviat. L'autoritat del pare, entre els grecoromans, és realment molt important.

Donat que no hi ha hospitals, sovint els malalts es porten al temple per a ser curats amb l'ajut de la divinitat. L'avi d'en Màrius, malalt, és en el temple d'Asclepi.

Els remeis més usats són plantes medicinals i altres cures naturals.

Asclepi o Esculapi és el déu de la medicina. Creuen que el déu els fa somiar coses que després són pistes per saber quin és el tractament medicinal que més convé al malalt. Els

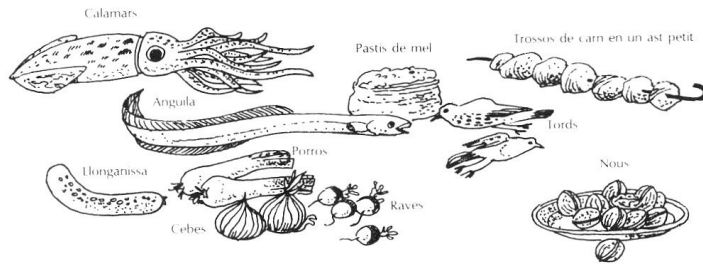
metges han d'interpretar adequadament aquests somnis.

Per aconseguir la curació divina s'empren ofrenes dedicades al déu.

En tractar-se d'un veritable centre sanitari no és d'estranyar que tinguessin una cura especial amb la qualitat de l'aigua. Sortosament, al costat de les dues cisternes principals del sector, s'han conservat uns elements ceràmics que feien de filtre de l'aigua que recollien els teulats abans de dipositar-se a les cisternes.

Una de les cisternes ja l'hauran vista en la presentació de l'Asclepi autèntic, ja que és on es va trobar la meitat superior de l'estàtua, el 1909.

El sopar es l'apat principal del dia. S'hi serveix peix, calamars, angules, hlongarissa i ocellots, sobretot tords. Verdures, fruita i pastissos de mel completen l'apat.

El sopar és l'àpat principal del dia. Se sopa molt d'hora (a les 4 de la tarda) perquè hi hagi temps de pair i anar a dormir a la posta del sol. Cal fer notar la diferència amb l'horari actual, a més de respectar l'horari solar.

No és habitual que mengin carn, però sí peix i verdures. Fan un primer plat d'ous o amanida o verdures, i un segon amb peix (barbs, angules, calamars) amb una salsa molt apreciada que fan a la factoria de salaons. I postres, per exemple pastissos amb mel i confitures, fetes per la Safo.

Semònides és molt aficionat a explicar a en Màrius passatges de la mitologia grega, aventures dels déus i dels herois de l'Olimp. I sempre, després de sopar n'hi explica alguna. També és una manera de transmetre coneixements i una identitat. Per això podem acabar preguntant als alumnes si saben alguna història de la mitologia grega o romana o si els seus pares els expliquen alguna vegada històries.